Jakub Gałęziowski
[Uniwersytet Warszawski]
https://orcid.org/0000-0003-1595-4598

Sprawozdanie z warsztatów Włoskiego Stowarzyszenia Historii Mówionej, Neapol, 12–13 listopada 2022 r.

DOI: 10.26774/wrhm.362

●●●●●●

Jednym z postulatów ostatniego Zgromadzenia Walnego PTHM było nawiązanie nowych kontaktów i pogłębienie współpracy międzynarodowej. Tegoroczne zebranie odbyło się tuż po zakończeniu międzynarodowej konferencji naukowej „Historia mówiona pogranicza", która zgromadziła we wrocławskim Centrum Historii Zajezdnia badaczki i badaczy z różnych części Europy[1]. Tematem przewodnim tego wydarzenia uczyniono pogranicza, czyli miejsca szczególnych styków kulturowych, niewolnych od problemów, ale też będących często laboratoriami współpracy na różnych polach. Jednym z owoców konferencji było zadzierzgnięcie znajomości z Patrickiem Urru, który przyjechał tam nie tylko z własnym tematem badawczym, ale też z misją delegata Włoskiego Stowarzyszenia Historii Mówionej (Associazione Italiana di Storia Orale, AISO), upoważnionym do nawiązania stosunków z polskim odpowiednikiem. Niedługo potem jako przedstawiciel PTHM zostałem zaproszony do wzięcia udziału w dorocznych warsztatach i Walnym Zgromadzeniu AISO w Neapolu w dniach 12–13 listopada bieżącego roku.

Miejsce spotkania nie było przypadkowe; wieńczyło wielomiesięczną współpracę AISO ze stowarzyszeniem Napoli InVita, które zajmuje się pracą z mieszkańcami neapolitańskiej dzielnicy Sanità[2]. W otwartym późną wiosną ośrodku Casa Sanità (Dom Sanità) realizowany jest m.in. projekt „Memorie nel futuro" („Pamięć w przyszłości"), który ma na celu nie tylko udokumentowanie życia mieszkańców, ale także wzmocnienie ich więzi z miejscem oraz wzajemną integrację, również międzypokoleniową. Wydarzenie to poprzedziła seria wspólnych warsztatów, gdzie eksperci z AISO dzielili się swoimi umiejętnościami i doświadczeniami w realizacji projektów *oral history* oraz wiedzą z zakresu studiów nad pamięcią, tworzenia archiwów cyfrowych czy komunikacji[3].

Główną część obrad przewidziano na sobotę 12 listopada. Rozpoczęły się one rano od kilkugodzinnego seminarium pt. „Sharing memories. Esperienze di archiviazione e diffusione di fonti orali" („Dzielenie się pamięcią w archiwizacji i upowszechnianiu źródeł ustnych"), na które złożyło się pięć wystąpień, dwa komentarze i dyskusja. Każda z prezentacji dotyczyła jednego z niedawno zakończonych lub aktualnie prowadzonych projektów historii mówionej, czy to dokumentacyjnych, czy naukowych. Anna Maria Zaccaria z Uniwersytetu Neapolitańskiego opowiedziała o Multimedialnym Archiwum Pamięci *Memorie dal territorio* (Wspomnienia z terenu), gromadzącym zbiory cyfrowe – nagrania audio i wideo, transkrypcje – z projektów *oral history* dokumentujących historię lokalną w jej indywidualnym

1 Na temat tej konferencji zob. sprawozdanie Marka Szajdy.

2 Zob. https://www.napolinvita.com/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

3 Szczegółowe notatki ze wszystkich spotkań można znaleźć na stronie: https://www.napolinvita.com/casa-sanita/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

wymiarze, a realizowanych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Neapolitańskiego[4]. Wśród głównych tematów w tych kolekcjach można wymienić: II wojnę światową, trzęsienia ziemi i inne katastrofy naturalne (np. wybuchy wulkanów) oraz bradyzeizm[5]. Marcello Anselmo z Radia Rai3 podzielił się swoim doświadczeniem łączenia warsztatu historyka społecznego z warsztatem radiowca, wykorzystującego w swojej pracy relacje ustne lokalnych mieszkańców[6]. Marco Vito i Giuseppina Pessolano ze stowarzyszenia Napoli InVita opowiedzieli o wspomnianym projekcie „Memorie nel futuro". Giuliano Marotta i Fabiana Marrocco (stowarzyszenie Parco della Torre di Tormarancia) oraz Chiara Spadaro (AISO) relacjonowali zaś przebieg dwóch „szkół historii mówionych", które odbyły się w tym roku. Pierwsza w dniach 17–19 czerwca w Rzymie, w dzielnicy Tor Marancia („Prima scuola di storia orale e public history nel paesaggio metropolitano di Roma")[7]. Druga natomiast – „Eko-szkoła historii mówionej" „Ecoscuola di storia orale nel paesaggio del prosecco superiore" w Cison di Valmarino (prowincja Treviso w Wenecji Euganejskiej) – odbyła się w dniach 9–11 lipca 2022 r., już po raz drugi[8]. Obie łączyły trening metodologiczny z zanurzeniem się w historię lokalną. Wystąpienia te podsumowali Gabriella Gribaudi z Uniwersytetu Neapolitańskiego oraz Daniele Jalla, delegat narodowy ICOM (International Council of Museums) i otworzyli dyskusję, w której głos zabrało wielu członków AISO.

Drugą, popołudniową część spotkania otworzyło Walne Zgromadzenie organizacji, gdzie zaprezentowano m.in. sprawozdane z jej rocznej działalności. Ten formalny element zebrania stał się dla mnie okazją do szczegółowego zapoznania się ze wszystkimi wymiarami aktywności włoskich praktyków historii mówionej.

Włoskie Stowarzyszenie Historii Mówionej powstało w 2006 r. w Rzymie w odpowiedzi na zapotrzebowanie stworzenia formalnej ramy do wspólnych działań miejscowych oralistek i oralistów. Ujawniło się ono szczególnie po rzymskim kongresie IOHA z 2004 r. Pierwszą prezeską organizacji została Gabriella Gribaudi, a następnie byli to: Giovanni Contini, Alessandro Casellato i sprawujący tę funkcję obecnie Antonio Canovi (od 2021 r.). Aktualnie stowarzyszenie liczy przeszło 150 członków, przy czym trzeba zauważyć, że tylko w tym roku podwoiło swoją

4 Zob. http://www.memoriedalterritorio.it/ (dostęp: 25 XI 2022 r.). Por. G. Gribaudi, *La memoria, i traumi, la storia. La guerra e le catastrofi nel Novecento*, Vialli, Roma 2020.

5 Bradyzeizm to zjawisko geologiczne polegające na powolnym podnoszeniu się i opadaniu wybrzeża w stosunku do poziomu morza w wyniku ruchów sejsmicznych. Przynosi ono katastrofalne skutki dla życia ludzi zamieszkujących tereny m.in. nad Zatoką Neapolitańską.

6 Więcej na temat działalności Marcello Anselmo zob. https://www.sissco.it/soci/anselmo-marcello/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

7 Zob. https://www.aisoitalia.org/scuola-aiso-paesaggio-metropolitano-roma/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

8 Zob. https://www.aisoitalia.org/ecoscuola-storia-orale-nel-paesaggio-del-prosecco/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

liczbę (m.in. dzięki sukcesowi prowadzonych przez siebie warsztatów). Jak podkreślił podczas spotkania Canovi, organizacja ta ma charakter „prawdziwego stowarzyszenia"; jej zasięg jest ogólnokrajowy (choć przeważają członkowie z północy Włoch, to coraz większa ich liczba pochodzi również z południowej części półwyspu oraz z wysp), a skład różnorodny: łączy różne pokolenia oralistów i oralistek, reprezentujących zarówno środowisko naukowe, jak i aktywistów, szczególnie tych działających na rzecz wielokulturowości. Zdaniem prezesa to bogactwo doświadczeń indywidualnych osób przekłada się na poziom merytoryczny i jakość proponowanych usług. Nie jest to stwierdzenie na wyrost – z samego tylko sprawozdania za ostatni rok działalności AISO może się pochwalić wieloma osiągnięciami.

Na pierwszym miejscu należy wymienić tzw. szkoły historii mówionej, które mają już swoją renomę w kraju. Tylko w tym roku odbyło się kilka takich kilkudniowych warsztatów w różnych lokalizacjach na terenie całych Włoch. Cechą charakterystyczną tych spotkań wyjazdowych jest łączenie zajęć teoretycznych z praktyką realizowaną lokalnie, nierzadko z włączeniem do działań mieszkańców. Spotkania dotyczą konkretnych tematów albo odnoszą się do krajobrazu naturalnego i kulturowego miejsc, w których się odbywają. Widać w tym związki z popularną we Włoszech historią publiczną, gdzie istnieje intensywna współpraca pomiędzy środowiskami *oral history* i *public history*; przejawia się ona m.in. we wspólnie organizowanych wydarzeniach. W planach na przyszły rok są również szkoły o charakterze bardziej naukowym, np. jedna ma być poświęcona interpretacji wywiadów.

Współpraca ze światem akademickim to drugi istotny wymiar działalności AISO. Jest ona sformalizowana umowami o partnerstwie z wydziałami humanistycznymi, nauk społecznych i kulturowych, a także lingwistycznymi wielu włoskich uniwersytetów, w praktyce zaś zasadza się na organizacji wspólnych seminariów i konferencji. W tym roku były to m.in.: cykl seminariów dydaktycznych „Testimoni e testimonianze: per una didattica delle fonti orali" („Świadkowie i świadectwa w dydaktyce źródeł ustnych") prowadzonych w Instytucie Historii Oporu i Współczesnego Społeczeństwa w Asti (*Istituto per la Storia della Resistenza e della Società Contemporanea in Provincia di Asti*)[9], czy konferencja „Imparare dagli errori. Difficoltà complicazioni, ripensamenti nella storia orale" („Uczenie się na błędach. Trudności, komplikacje, kolejne spojrzenie na historię mówioną") w Treviso i w Wenecji[10]. Liczne inicjatywy realizowane są też m.in. z archiwami państwowymi oraz rozmaitymi organizacjami, m.in. Kołem Gianni

9 Program dostępny na stronie internetowej, zob. https://www.aisoitalia.org/didattica-fonti-orali/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

10 Program dostępny na stronie internetowej, zob. https://www.unive.it/data/agenda/2/64929 (dostęp: 25 XI 2022 r.).

Bosio z Rzymu[11] czy Instytutem Ernesto de Martino z Sesto Fiorentino (m.in. przy redagowaniu pisma „Il de Martino. Storie, voci, suoni")[12]. Poza wspomnianym periodykiem pod opieką naukową pierwszej prezeski AISO we współpracy z wydawnictwem Editpress z Florencji publikuje również serię zeszytów naukowych poświęconych historii mówionej i pamięci. Ostatni z nich dotyczył w całości transkrypcji, któremu to tematowi poświęcona była ubiegłoroczna konferencja na Uniwersytecie La Sapienza w Rzymie[13].

Ważnym aspektem działalności AISO jest również wytyczanie dobrych praktyk dla osób uprawiających historię mówioną we Włoszech. Na stronie internetowej stowarzyszenia można znaleźć najnowszą wersję (uaktualnioną wraz z wejściem w życie przepisów RODO) rekomendacji dotyczących etycznego praktykowania historii mówionej[14]. AISO była też jednym z głównych podmiotów międzysektorowego zespołu osób biorących udział w opracowaniu V*ademecum postępowania ze źródłami ustnymi* (*Vademecum per il trattamento delle fonti orali*) – dokumentu o doniosłym znaczeniu, regulującym na poziomie centralnym zasady pozyskiwania, archiwizacji, konserwacji i zastosowania wywiadów na różnych polach eksploatacji, także korzystania z istniejących już archiwów, szczególnie tych gromadzących nagrania o nieuregulowanym statusie[15].

Ostatnim punktem sobotniego programu było moje wystąpienie na temat historii mówionej w Polsce i działalności PTHM. Po krótkiej prezentacji odbyła się ożywiona rozmowa na temat pozycji historii mówionej w naukach społecznych i historiografii we Włoszech i w Polsce. Zauważyliśmy, że istnieje wiele podobieństw co do statusu historii mówionej na uniwersytetach w obu krajach; zarówno jednak

11 To założone w 1972 r. stowarzyszenie obecnie łączy różne formy działalności dokumentacyjnej, kulturalnej i edukacyjnej na rzecz pokoju, integracji międzykulturowej i migrantów m.in. przy wykorzystaniu źródeł ustnych i muzyki ludowej; prowadzi Dom Pamięci i Historii w Rzymie. Prezesem organizacji jest Alessandro Portelli. Więcej informacji zob. http://www.circologiannibosio.it/ (dostęp: 25 XI 2022 r.); Gianni Bosio (1923–1971) – włoski historyk, badacz i promotor muzyki ludowej, działacz Włoskiej Partii Socjalistycznej.

12 Stowarzyszenie założone w 1966 r. w Mediolanie przez Gianniego Bosio w celu promowania badań nad kulturą ludową i robotniczą, dzisiaj instytucja kulturalna posiadająca jedno z największych we Włoszech archiwów dźwiękowych, zob. https://www.iedm.it/ (dostęp: 25 XI 2022 r.); Ernesto de Martino (1908–1965) – włoski etnolog i religioznawca, socjalistyczny i komunistyczny działacz polityczny we Włoszech.

13 Tytuł najnowszego tomu ze wspomnianej serii historii mówionej odnosi się bezpośrednio do tytułu konferencji, która odbyła się na początku 2021 r. w Rzymie*: Scrivere (quasi) la stessa cosa. La trascrizione come atto interpretativo nella pratica della storia orale* (Zapisywanie prawie tego samego. Transkrypcja jako akt interpretacyjny w praktyce historii mówionej), zob. https://www.editpress.it/catalogo/scrivere-quasi-la-stessa-cosa/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

14 Zob. https://www.aisoitalia.org/buone-pratiche/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

15 Zob. https://www.aisoitalia.org/risorse-2/vademecum-archivi-orali/ (dostęp: 25 XI 2022 r.).

w tym akademickim wymiarze, jak i w zakresie praktykowania historii mówionej oddolnie możemy się wzajemnie inspirować i uczyć.

Drugiego dnia warsztatów odbyły się dwa spacery po dzielnicy Sanità. Dały mi one możliwość poznania samego miejsca i przyjrzenia się codzienności jej mieszkańców oraz potwierdziły ogromny potencjał inicjatywy Casa Sanità, która przyciągnęła do Neapolu oralistki i oralistów z całych Włoch i jednego praktyka historii mówionej z Polski.

O wspomnianych inicjatywach oraz wielu wcześniejszych wydarzeniach i planach na przyszłość można przeczytać na stronie internetowej AISO, redagowanej przez zespół wolontariuszy – portalu, którego nie powstydziłoby się żadne stowarzyszenie historii mówionej. Mam nadzieję, że w przyszłości przynajmniej częściowo będzie on dostępny w języku angielskim.